

СЕБЕОЦЕНКА ПРИ УЧЕНИЦИ ОТ СЕДМИ КЛАС: ВЛИЯНИЕ НА ЕГО СЪСТОЯНИЯТА И ОБРАЗОВАНИЕТО НА РОДИТЕЛИТЕ

Сезгин Бекир, Ергюл Таир
Българска академия на науките

Резюме. Настоящата статия представя резултати от изследване на влиянието на его състоянията и образованието на родителите върху себеоценката на ученици от седми клас. Извадката включва 339 ученици на възраст от 13 до 15 години. Получените резултати представят като водещи его състоянията Естествено Дете и Обгрижващ Родител, които се проявяват чрез характеристики като привързаност, дружелюбност, адаптивност и спонтанност. Себеоценката на изследваните ученици е по-скоро средна, като по-високото образование на родителите определя и по-високата себеоценка при юношите. Резултатите представят, че его състоянията Възрастен, Естествено Дете и Обгрижващ Родител, наред с образованието на бащата, значимо влияят върху себеоценката на изследваните юноши. Личностните характеристики спонтанност, организираност, логично мислене, упоритост, възискателност и продуктивност, наред с образованието на бащата, повишават значимо себеоценката на изследваните ученици. Получените резултати са приложими при индивидуална и групова работа с ученици за развитие на личностните им качества и самоувереността, като предпоставки за подобряване на академичните им постижения, социалните взаимоотношения и психичното благополучие.

Ключови думи: себеоценка; юношество; личност; транзакционен анализ

Въведение и теоретични предпоставки

Средната училищна възраст е динамичен период на преход от детството към зрелостта, характеризиращ се с началото на промяна към другите и към себе си (Silgidzhian-Georgieva, 1998; Koch, 1993). Това е време, в което младият човек е изправен пред редица предизвикателства, като например интеграция на ранния му опит, изграждане на адекватен „Аз-образ“ и формиране на позитивна себеоценка. Редица изследвания показват, че високата себеоценка спомага за постигане на целите, решаване на проблемите, повишаване на учебните постижения, подобряване на социалните взаимоотношения и субективното усещане за благополучие (Baumeister, Campbell, Krueger & Vohs, 2003; Cheng & Furnham,

2003; Trzesniewski, Donnellan & Robins, 2003; Troncone, Drammis & Labella, 2014; Harter, 2015). Установено е също така, че юношите с ниска себеоценка са изложени на повишен риск от вътрешногрупово сравнение и напускане на училище, включване в криминални дейности, затруднена реализация на трудовия пазар, развиване на депресия и влошено психично и физическо здраве като възрастни (Greenberg et al, 1992; Kalchev, 1996; Baumeister et al, 2003; Trzesniewski et al, 2006; Orth, Robins & Roberts, 2008).

Себеоценката може да се променя през различните възрастови периоди, но като цяло, тя е съпоставима със стабилността, наблюдавана при личностните черти (Trzesniewski et al, 2003; Dilova, 2008; Harter, 2015). Уилям Джеймс е първият автор, който дефинира себеоценката като измерваща се със „съотношението между постиженията и стремежите на личността“ (Dilova, 2008: 71). Розенберг определя себеоценката като когнитивна и афективна нагласа към собствената личност (Rosenberg, Schooler, Schoenbach & Rosenberg, 1995). За него общата себеоценка е еднодименсионален конструкт, който изразява обобщената позитивна или негативна оценка на представата за собствената същност. Често в литературата понятията Аз-образ, самооценка и себеоценка се използват като взаимнозаменими конструкти, имащи един и същи смисъл (Dilova, 2008). В настоящата работа се използва терминът себеоценка като по-приложим за целите и методите на изследването.

Смята се, че себеоценката отразява как личността приема себе си и определя собствената си ценност (Stamatov, 2000). Някои автори приемат, че стремежът към висока себеоценка е универсална потребност, която се развива от най-ранно детство в процеса на социализация (Dilova, 2008). Според резултати от проучвания при ученици и млади хора на възраст между 14 и 35 г. себеоценката е позитивно свързана с личностните черти съзнателност, отвореност към нов опит, екстраверсия и негативно – с чертата емоционалната стабилност (Cheng & Furnham, 2003; Mlacic & Milas, 2007; Amirazodi & Amirazodi, 2011; Troncone et al, 2014). Следователно личностни качества като отзивчивост, целенасоченост, дисциплинираност, енергичност, откритост към нови идеи и общителност повишават себеоценката, докато емоционалната лабилност (тревожност, уязвимост, липса на увереност и несигурност във взаимоотношенията и др.) съдейства за нейното понижаване. Установено е също така, че „себеоценката е свързана позитивно с различни адаптивни личностни характеристики (оптимизъм, потребност от постижение, вътрешна локализация на контрола, адаптивен перфекционизъм) и отрицателно с дезадаптивните (невротизъм, бърнаут, тревожност, песимизъм, стеснителност, самота, дезадаптивен перфекционизъм)“ (Dilova, Papazova & Koralov, 2017: 132). Следователно може да се приеме, че себеоценката е част от процеса на ефективна адаптация към средата през юношеството.

Поведението на юношите и способността им да се приспособят към промените в средата, до голяма степен се определят от личностните им характеристики (Silgidzhian-Georgieva, 1998). Това е възрастта, когато се оформят окончателната

структурна личността (Levin, 2015), способността за по-абстрактна оценка на собствената ценност и компетентности (Harter, 2015). Време, през което младият човек се подготвя за самостоятелност и реално участие в живота (Bozhinova & Tair, 2011). Юношата търси своята идентичност най-често в заобикалящата го среда, чрез идентификацията с родителите и значимите други, подражанието, изграждане на взаимоотношения с връстници (Silgidzhian-Georgieva, 1998). Това са само част от процесите, които определят динамичното личностно развитие в тази възраст.

Структурата на личността в транзакционния анализ се представя чрез три егосъстояния, означени като Родител, Възрастен и Дете (егосъстоянията се изписват винаги с главни букви, за да се различават от използването на общите понятия родител, възрастен и дете) (Berne, 1957). Те започват да се развиват веднага след раждането и представляват кохерентна система от мисли, чувства и поведения, чрез които хората си взаимодействат. Егосъстоянието Родител включва всички нагласи, ценности и модели на поведение на родителите, интернализирани от детето (Bern, 1992: 16). Егосъстоянието Възрастен включва обективната оценка на реалността, а егосъстоянието Дете съдържа всички мисли, чувства и поведения от преживяванията в ранното детство. Егосъстоянието не е статична величина, свързано е с вътрешни преживявания и техните външни прояви в поведението (Becard & Hawkes, 2015). Проявите в поведението на егосъстоянията се описват чрез т.нар. функционален модел (Dusay, 1972; Loffredo, Harrington, Munoz, & Knowles, 2004). Той се фокусира върху наблюдаемото поведение в междуличностните взаимоотношения, което позволява да се идентифицира с кое свое егосъстояние взаимодейства личността. За целите на нашето изследване се използва модел с пет функционални егосъстояния – Нормативен Родител, Обгрижващ Родител, Възрастен, Адаптирано Дете и Естествено Дете (Нау, 1996). Егосъстоянието Нормативен Родител включва поведение, свързано със спазване на общоприетите правила и поставянето на граници във взаимоотношенията с другите. Обгрижващият Родител се свързва с подкрепящо и емпатично поведение, а егосъстоянието Възрастен включва логичното и рационално мислене, наред със способността за разбиране на личните преживявания и външния свят. Адаптираното Дете е свързано с демонстриране на поведение, съобразено със социалните норми и изискванията на другите. Чрез Естественото Дете личността изразява спонтанно своите чувства, емоции и стремеж към удоволствие.

До ранна юношеска възраст детето преминава през различни етапи на развитие на своите егосъстояния, като към 13-годишна възраст те са вече напълно изградени (Levin, 2015). Въпреки това изследванията на егосъстоянията в юношеска възраст са малко на брой. Например изследване с млади хора на възраст 19 – 20 години установява доминиране на егосъстоянията Обгрижващ Родител и Естествено Дете, следвани от Възрастен, Адаптирано Дете и Нормативен Родител (Williams & Williams, 1980). Един от основните фактори за формиране на егосъстоянията са посланията на родителите към детето в ранна възраст (Bern, 1992).

Тези послания са свързани с процеса на социализация, с това какво личността мисли, чувства или прави в повечето ситуации, в които попада.

Семейството е социалната среда, в която качеството на връзката с родителите е значим фактор за развитието на себеоценката, чувството за собствена ценност и усещането за самоконтрол върху собственото поведение от страна на детето (Stamatov, 2000; Harter, 2015). Установено е, че ценностите и поведението на родителите са позитивно свързани с ориентацията към автономия, развиване на компетентност, чувство за собствена ценност, самоконтрол, както и интернализация на родителските модели при юношите (Koch, 1993; Kaygusuz & Ozpolat, 2015). Образованието на родителите е един от многото значими аспекти във взаимодействието между родители и деца. Изследванията представят позитивна връзка между образованието на родителите и себеоценката при ученици от VI – VIII клас (напр. Şahin, Barut & Ersanli, 2013). Установено е, че по-високите степени на образование (бакалавър и магистър) при родителите са значим предиктор за по-висока себеоценка при учениците, съдействаща за висок академичен успех и удовлетвореност от себе си. В същото време, по-ниските степени на образование (начално и основно) са предиктор за ниска себеоценка при учениците, свързана с липса на увереност, фрустрация и несигурност в отношенията. В достъпната ни научна литература се откриха единични изследвания, представящи значими положителни връзки между себеоценката, самоконтрола и его състоянията като личностни характеристики. Установени са значими положителни връзки на себеоценката с его състоянията Естествено Дете и Възрастен, както и значима отрицателна връзка между себеоценката и его състоянието Адаптирано Дете (Bak-Sosnowska et al., 2014; Kaygusuz & Ozpolat, 2015). Следователно характеристики като общителност, ентусиазираност, енергичност, креативност и организираност повишават себеоценката, докато предпазливостта, липсата на увереност, безпокойството и зависимостта съдействат за нейното понижаване. Може да се обобщава, че его състоянията са значим фактор, оказващ въздействие върху себеоценката, междуличностните и семейните взаимоотношения в ранна юношеска възраст.

Цел, задачи и хипотеза на изследването

Целта на настоящото изследване е да проучи влиянието на его състоянията и образованието на родителите върху себеоценката на ученици от седми клас.

За осъществяване целта на изследването се поставят следните **задачи**.

1. Извеждане на водещите его състояния и равнището на себеоценка при изследваните ученици.

2. Установяване на връзките между его състоянията, образованието на родителите и себеоценката при ученици от седми клас.

3. Установяване влиянието на его състоянията и образованието на родителите за себеоценката на изследваните ученици.

Хипотеза на изследването. Въз основа на направения теоретичен обзор очакваме доминиране на его състоянията Обгрижващ Родител, Естествено

Дете и средно равнище на самооценка при изследваните ученици. Допускаме наличие на положителни връзки между его състоянията Обгрижващ Родител, Възрастен, Естествено Дете и образованието на родителите със самооценката на учениците. Очакваме его състоянията Обгрижващ Родител, Възрастен и Естествено Дете и образованието на родителите да са значими предиктори за самооценката при изследваните ученици от седми клас.

Методика на изследването

Изследвани лица. Изследването е проведено в периода юни – ноември 2019 г. в градовете Кърджали, Разград и Търговище. Изследвани са 339 ученици от седми клас на възраст от 13 до 15 години, като преобладават 14-годишните (55,4%). Разпределението по признак образование на родителите е неравномерно, като с начално и основно образование са 34,5% от майките и 31,9% от бащите. Със средно образование са 39,6% от майките и 50,6% от бащите, докато с висше образование са 25,9 % от майките и 17,5 % от бащите на изследваните ученици.

Инструментарий на изследването

1. Самооценъчен въпросник за изследване на петте функционални его състояния на личността (Нау, 1996), адаптиран за български условия (за подр. виж Bekir & Tair, 2018). Методиката съдържа 25 твърдения, които се оценяват с помощта на 5-степенна Ликертова скала от 1 – „Изобщо не е вярно за мен“, до 5 – „Напълно е вярно за мен“. Възможните стойности на бала за всяко едно его състояние варират от 5 до 25 точки. По-високите стойности означават по-ясна изразеност на съответното его състояние. Проверката за надеждността на въпросника, измерена чрез алфа на Кронбах, представя, че коефициентът за надеждност на отделните скали варира от 0,61 до 0,82 и свидетелства за напълно приемлива за целите на изследването вътрешна съгласуваност на айтемите.

2. Скала за самооценка на Розенберг, стандартизиран и адаптиран за български условия (за подр. виж Dilova et al, 2017). Самооценъчният въпросник включва 10 твърдения, които се оценяват с помощта на 4-степенна Ликертова скала от 1 – „Изобщо не съм съгласен“, до 4 – „Напълно съм съгласен“. Възможните стойности на бала варират от 10 до 40 точки, като по-високите стойности означават по-висока самооценка. Коефициентът за надеждност на скалата, измерен чрез алфа на Кронбах, е на стойност 0,67 и свидетелства, за напълно приемлива за целите на изследването вътрешна съгласуваност на айтемите.

Резултати и обсъждане

Следвайки задачите и хипотезите на изследването, първо ще представим изразеността на его състоянията и равнището на самооценка при изследваните ученици. От резултатите, представени на табл. 1, се вижда, че най-изразени са его състоянията Естествено Дете, Обгрижващ Родител и Възрастен. По-слабо е изразено его състоянието Адаптирано Дете, а най-слабо при изследваните

ученици е изразено его състоянието Нормативен Родител. Получените средни стойности за себеоценката при учениците свидетелстват за сравнително равномерно разпределение на резултатите, като средната стойност ($M=28.80$) и медианата ($Mdn=29.00$) имат близки стойности. За целите на изследване въз основа на средната стойност и стандартното отклонение разпределяме учениците в групи, като приемаме резултат между 24 и 34 точки (75,7 % от извадка-та) за наличие на средно равнище на себеоценка.

Таблица 1. Описателна статистика за его състоянията и себеоценката ($N=339$)

Променлива	N	Min	Max	Mean	SD
Нормативен Родител	339	5,00	25,00	13,94	4,25
Обгрижващ Родител	339	5,00	25,00	18,65	3,70
Възрастен	339	5,00	25,00	17,82	3,72
Адаптирано Дете	339	5,00	25,00	15,08	3,96
Естествено Дете	339	7,00	25,00	18,74	3,31
Себеоценка	337	10.00	39.00	28.80	4.88

Получените резултати потвърждават издигнатата хипотеза за доминиране на его състоянията Обгрижващ Родител и Естествено Дете и наличие на средно равнище на себеоценка при изследваните ученици. Резултатите свидетелстват, че учениците изразяват характеристики като привързаност, дружелюбност, адаптивност и отдаденост на другите. Също така те са склонни да проявяват по-изразена импулсивност, любопитство, спонтанност и склонност към рисково поведение. По-ниски са резултатите за его състоянията Адаптирано Дете и Нормативен Родител, което предполага, че изследваните ученици следват правилата и се съобразяват с поставените граници в своите взаимоотношения, не са осъдителни и критични спрямо другите, като не налагат собственото си мнение. Установеното при по-голямата част от учениците средно равнище на себеоценка свидетелства за формиране на позитивно отношение към себе си, активност във взаимоотношенията и по-лесно справяне със стресиращи ситуации. Получените резултати са съпоставими с резултатите от други изследвания с юноши (Williams & Williams, 1980; Silgidzhian-Georgieva, 1998; Dilova et al, 2017).

На таблица 2 са представени резултатите от проведения корелационен анализ между изследваните променливи. Налице са слаби позитивни връзки между его състоянията Естествено Дете, Възрастен и Нормативен Родител и себеоценката на учениците. Налице е позитивна връзка между себеоценката на учениците и степента на образование на родителите (разделена на две групи: начално и основно, средно и висше), като връзките на себеоценката с образованието на бащата и майката са почти еднакви по сила на изразеност.

Таблица 2. Връзки между ето състояния, образование на родителите и самооценка (N=339)

	НР	ОР	В	АД	ЕД	Образование на майката	Образование на бащата
Саеоеценка	$r=.162^{**}$	$r=-.072$	$r=.224^{***}$	$r=-.002$	$r=.252^{***}$	$r_{pb}=.184^{**}$	$r_{pb}=.178^{**}$

*** $p < .001$; ** $p < .01$; (r_{pb} – коефициент на точково-бисериална корелация за анализ на връзки между номинални и пропорционални скали; r – корелационен коефициент на Пийрсън; НР – Нормативен Родител; ОР – Обгрижващ Родител; В – Възрастен; АД – Адаптирано Дете; ЕД – Естествено Дете).

Получените резултати потвърдиха частично издигнатата хипотеза и ни дават основание да приемем, че характеристики като организираност, логично мислене, точност, бдителност, енергичност, спонтанност, упоритост и вискателност са свързани със самооценката на изследваните ученици. Образованието на майката и на бащата е слабо, но все пак значимо свързано със самооценката на учениците. Следователно образованието на родителите съдейства за формиране на позитивно отношение към себе си при юношите (Şahin et al, 2013; Bak-Sosnowska et al, 2014).

На таблица 3 са представени резултатите от проведения дисперсионен анализ (ANOVA), които свидетелстват за значимо влияние на образованието на родителите върху самооценката на учениците.

Таблица 3. Различия в самооценката в зависимост от образованието на родителите (N = 337)

Променлива	Степен на образование	N	Mean	SD	F	Post hoc Tukey
Себеоценка	Образование на майката					
	Начално и основно	116	27,56	4,00	5,899 (p=.003)	1 - 2 (p=.011) 1 - 3 (p=.008)
	Средно	131	29,34	4,77		
	Висше	87	29,60	5,74		
	Образование на бащата					
	Начално и основно	105	27,51	4,17	8,205 (p=.000)	1 - 2 (p=.046) 1 - 3 (p=.000)
	Средно	167	28,93	4,60		
	Висше	58	30,64	6,06		

Установява се, че с повишаване на образованието на родителите се повишава самооценката на изследваните ученици. Конкретно учениците, чиито майки имат средно и висше образование, декларираат по-висока самооценка в сравнение с тези, чиито майки са с начално и основно образование. По същия

начин ученици, чиито бащи са със средно и висше образование, демонстрират по-висока себеоценка в сравнение с тези, чиито бащи имат начално и основно образование.

Следователно може да приемем, че по-високите степени на образование (средно, бакалавър или магистър) на родителите повишават позитивната оценка на учениците за себе си. Предполага се, че родителите с по-високо образование по-често включват децата си при процеса на взимане на решение, подпомагат разгръщането на самостоятелността им, подкрепят развитието на талантите им, поощряват стремежа им към независимост и постигане на успех (Stamatov, 2000; Tsvetanska & Mizova, 2015). Получените резултати са консистентни с изследванията на други автори (Koch, 1993; Şahin et al, 2013).

Съвместното влияние на его състоянията и образованието на родителите върху себеоценката на изследваните ученици е проверено чрез стъпков регресионен анализ. Получените резултати, представени на таблица 4, свидетелстват за значим ефект, като изследваните променливи съвместно обясняват 19% от вариациите в себеоценката на учениците.

Таблица 4. Резултати от йерархичен регресионен анализ за предиктивната роля на образованието на родителите и его състоянията върху себеоценката (N = 336)

Променливи	Стъпка 1	Стъпка 2
Образование на майката	.027	.048
Образование на бащата	.201**	.208**
Нормативен Родител		.040
Обгрижващ Родител		-.212**
Възрастен		.249***
Адаптирано Дете		-.017
Естествено Дете		.218***
R ²	0.05	0.19
R ² Change		0.14
F	8.288***	10.307***
Df	2	7

Представен е стандартизиран регресионен коефициент (β); *** $p \leq 0.001$, ** $p \leq 0.01$, * $p \leq 0.05$

Регресионният анализ е проведен на два етапа, за да се проследи влиянието на изследваните его състояния и образованието на родителите. На първи етап е проследено влиянието на образованието на родителите върху себеоценката на учениците. Самостоятелно те имат слаб ефект и обясняват 5% от вариациите в себеоценката на учениците. Значимо влияние има само образова-

нието на бащата ($\beta=.20$; $p=.006$), като с нарастване на степента на образование слабо се повишава самооценката при изследваните ученици. На втори етап в анализа са добавени его състоянията, които самостоятелно обясняват 14% от изследваните променливи ($R^2 \text{ Change}=.14$). Следователно личностните характеристики на учениците имат по-значимо влияние, отколкото образованието на родителите. Върху самооценката на учениците значимо позитивно влияние оказват его състоянията Възрастен ($\beta=.25$; $p=.000$) и Естествено Дете ($\beta=.22$; $p=.000$), докато слабо негативно влияние има его състоянието Обгрижващ Родител ($\beta=-.21$; $p=.001$). При контролиране на его състоянията предиктивната сила на образованието на бащата ($\beta=.21$; $p=.003$) незначително се повишава. Според получените резултати его състоянията Нормативен Родител и Адаптирано Дете, както и образованието на майката нямат значим ефект върху самооценката на изследваните ученици.

Получените резултати частично потвърждават издигнатата хипотеза и ни дават основание да обобщим, че личностни характеристики на учениците като активност, спонтанност, непринуденост, ентузиазираност, енергичност, честност, организираност и продуктивност съдействат слабо, но значимо за повишаване на самооценката им. В същото време, личностни характеристики като послушност, търпеливост, отзивчивост и конформност съдействат слабо за намаляване на самооценката на учениците. По-високата степен (средно, бакалавър или магистър) на образование на бащата е фактор, който влияе положително на самооценката на учениците, както показват и други изследвания с юноши (Koch, 1993; Şahin et al, 2013).

Заклучение

Настоящото проучване предоставя нови доказателства за ролята на личностните характеристики и образованието на родителите като значими фактори за самооценката в ранна юношеска възраст. Получените резултати представят средно равнище на самооценка при изследваните ученици и в по-голяма степен изразеност на его състоянията Естествено Дете и Обгрижващ Родител. Следователно уверените в себе си ученици в седми клас демонстрират и личностни характеристики като привързаност, дружелюбност, адаптивност, импулсивност, любопитство, спонтанност и отдаденост на другите. Наличието на по-висока степен на образование (средно, бакалавър или магистър) при родителите съдейства за повишаване на самооценката на изследваните ученици, като образованието на бащата е по-силен фактор. Можем да предположим, че по-високо образованите родители подкрепят развитието на способностите и увереността в децата си. Установеното влияние на его състоянията Възрастен, Естествено Дете и Обгрижващ Родител върху самооценката на учениците свидетелства за значимостта на характеристики като спонтанност, енергичност, честност, организираност и продуктивност за повишаване на увереността им в себе си. Можем да обобщим, че въпреки своя ограничен характер резултатите от настоящото

изследване са съвместими с други изследвания на личностните характеристики и себеоценката на юношите (Koch, 1993; Şahin et al, 2013; Bak-Sosnowska et al, 2014; Dilova et al, 2017). Бъдещите изследвания могат да се фокусират върху проучване влиянието на други значими индивидуални характеристики (напр. пол и възраст), както и да се задълбочи проучването на опосредстващата роля на образованието на родителите върху себеоценката на учениците. Получените резултати са приложими при индивидуална и групова работа с ученици за развитие на личностните им качества и самоувереността, като предпоставки за подобряване на академичните им постижения, социалните взаимоотношения и психичното благополучие.

БЛАГОДАРНОСТИ

Тази статия е подкрепена от Министерство на образованието и науката на Република България чрез Национална програма „Млади учени и постдокторанти“, одобрена с Решение на Министерски съвет № 577 от 17 август 2018 г.

ЛИТЕРАТУРА

- Бекир, С. & Таир, Е. (2018). Въпросници за изследване на его състоянията и житейските позиции. *Психологически изследвания*, Том 21, Книжка 2, декември 2018.
- Берн, Э. (1992). *Игры, в которые играют люди. Люди, которые играют в игры*. Санкт-Петербург: Лениздат.
- Божинова, Р. & Таир, Е. (2011). *Обективни и субективни измерения на медийната реалност. Психологични аспекти на медийните въздействия*. София: Издателство БГ Книга.
- Брекар, Ф. & Окс, Л. (2015). *Голяма книга за транзакционния анализ*. София: ARS.
- Дилова, М. (2008). *Експериментална психология на себепознанието*. София: Издателство на Нов български университет.
- Дилова, М., Папазова, Е. & Коралов, М. (2017). Българска стандартизация на скалата за себеоценка на Морис Розенберг. *Psychological Thought*, Vol. 10(1), 124 – 137 doi:10.5964/psyc.v10i1.211
- Калчев, П. (1996) Субективно благополучие и взаимоотношения с родителите и връстниците през преходната възраст. *Българско списание по психология*, бр. 3, 52 – 68.
- Силгиджиян-Георгиева, Х. (1998). *Аз концепция и психосоциална идентичност. Жизненият преход към зрелостта*. София: Св. Климент Охридски.
- Стаматов, Р. (2000). *Детска психология*. Пловдив: Хермес.
- Цветанска, С. & Мизова, Б. (2015). Педагогическо общуване за практически цели. София: Св. Климент Охридски.

- Amirazodi, F. & Amirazodi, M. (2011). Personality traits and Self-esteem. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, No. 29, 713 – 716. doi:10.1016/j.sbspro.2011.11.296
- Bak-Sosnowska, M., Naworska, B., Owczarek, A., Chudek, J., Skrzypulec-Plinta, V. & Olszanecka-Glinianowicz, M. (2014). Coping with overweight strategies, self-esteem and body-esteem in the context of transactional analysis. *Psychiatria Polska*. Vol. 48(3), 477 – 487.
- Baumeister, R. F., Campbell, J. D., Krueger, J. I. & Vohs, K. E. (2003). Does high self-esteem cause better performance, interpersonal success, happiness, or healthier lifestyles? *Psychological Science in the Public Interest*, 4, 1 – 44.
- Berne, E. (1957). Ego States in Psychotherapy, *American journal of psychotherapy*, Vol. 11, No. 2, 293 – 309.
- Cheng, H. & Furnham, A. (2003). Personality, self-esteem, and demographic predictions of happiness and depression. *Personality and Individual Differences*, No. 34, 921 – 942.
- Dusay, J. M. (1972). Egograms and the “Constancy Hypothesis”. *Transactional Analysis Journal*, Vol. 2 No. 3, 37 – 41.
- Greenberg, J., Solomon, S., Pyszczynski, T., Rosenblatt, A., Burling, J., Lyon, D., Simon, L. & Pinel, E. (1992). Why Do People Need Self-Esteem? Converging Evidence That Self-Esteem Serves an Anxiety-Buffering Function. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 63, No. 6, 913 – 922.
- Harter, S. (2015). Self-Development in Childhood and Adolescence. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, 2nd edition, Vol. 21, 492 – 497. doi.org/10.1016/B978-0-08-097086-8.23019-5
- Hay, J. (1996). *Transactional analysis for trainers*. Hertford: Sherwood Publishing.
- Kaygusuz, C. & Ozpolat A. R. (2015). An analysis of university students’ levels of selfcontrol according to their ego states. *Eurasian Journal of Educational Research*, 64, 197 – 212 doi.org/10.14689/ejer.2016.64.11
- Koch, R. (1993). Understanding Self-Esteem: An Analysis through Childhood Development Using the Ego States of Transactional Analysis. *Honors Theses*. Paper 182.
- Levin, P. (2015). Ego States and Emotional Development in Adolescence. *Transactional Analysis Journal*, Vol. 45, No. 3, 228 – 237.
- Loffredo, D.A., Harrington, R., Munoz, M.K. & Knowles, L.R. (2004). The Ego State Questionnaire-Revised. *Transactional Analysis Journal*, 34 (1), 90 – 95.
- Mlacic, B. & Milas, G. (2007). Adolescent personality and self-esteem – an analysis of self-reports and parental-ratings. *Društvena istraživanja*. Zagreb, No. 1 – 2 (87 – 88), 213 – 236.

- Bozhinova R. & Tair E. (2011). *Objective and Subjective Media Reality Dimensions. Psychological aspects of media influence*. Sofia: Bulgarska Kniga Press, (in Bulgarian).
- Brecard, F., Hawkes, L. (2015). *The Big Book of Transactional Analysis*. Sofia: ARS, (in Bulgarian).
- Dilova, M. (2008). *Experimental psychology of self-knowledge*. Sofia: Nov balgarski universitet, (in Bulgarian).
- Dilova, M., Papazova, E., Koralov, M. (2017). Bulgarian Standardization of Morris Rosenberg's Self-Esteem Scale. *Psychological Thought*, Vol. 10(1), 124 – 137 doi:10.5964/psyct.v10i1.211, (in Bulgarian).
- Kalchev, P. (1996). Subjective well-being and relationships with parents and peers during adolescence. *Bulgarian Journal of Psychology*, Vol. 3, 52 – 68, (in Bulgarian).
- Silgidzhian-Georgieva, H. (1998). *Self-conception and psychosocial identity. Life's transition to adulthood*. Sofia: Sv. Kliment Ohridski, (in Bulgarian).
- Stamatov, R. (2000). *Child psychology* Plovdiv: Hermes, (in Bulgarian).
- Tsvetanska, S. & Mizova, B. (2015) Pedagogical communication for practical purposes. Sofia: Sv. Kliment Ohridski, (in Bulgarian).
- Amirazodi, F. & Amirazodi, M. (2011). Personality traits and Self-esteem. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, No. 29, 713 – 716. doi:10.1016/j.sbspro.2011.11.296
- Bak-Sosnowska, M., Naworska, B., Owczarek, A., Chudek, J., Skrzypulec-Plinta, V. & Olszanecka-Glinianowicz, M. (2014). Coping with overweight strategies, self-esteem and body-esteem in the context of transactional analysis. *Psychiatria Polska*. Vol. 48(3), 477 – 487.
- Baumeister, R. F., Campbell, J. D., Krueger, J. I. & Vohs, K. E. (2003). Does high self-esteem cause better performance, interpersonal success, happiness, or healthier lifestyles? *Psychological Science in the Public Interest*, 4, 1 – 44.
- Berne, E. (1957). Ego States in Psychotherapy, *American journal of psychotherapy*, Vol. 11, No. 2, 293 – 309.
- Cheng, H. & Furnham, A. (2003). Personality, self-esteem, and demographic predictions of happiness and depression. *Personality and Individual Differences*, No. 34, 921 – 942.
- Dusay, J. M. (1972). Egograms and the “Constancy Hypothesis”. *Transactional Analysis Journal*, Vol. 2 No. 3, 37 – 41.
- Greenberg, J., Solomon, S., Pyszczynski, T., Rosenblatt, A., Burling, J., Lyon, D., Simon, L. & Pinel, E. (1992). Why Do People Need Self-Esteem? Converging Evidence That Self-Esteem Serves an Anxiety-Buffering Function. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 63, No. 6, 913 – 922.

- Harter, S. (2015). Self-Development in Childhood and Adolescence. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, 2nd edition, Vol. 21, 492 – 497. doi.org/10.1016/B978-0-08-097086-8.23019-5
- Hay, J. (1996). *Transactional analysis for trainers*. Hertford: Sherwood Publishing.
- Kaygusuz, C. & Ozpolat A. R. (2015). An analysis of university students' levels of selfcontrol according to their ego states. *Eurasian Journal of Educational Research*, 64, 197 – 212 doi.org/10.14689/ejer.2016.64.11
- Koch, R. (1993). Understanding Self-Esteem: An Analysis through Childhood Development Using the Ego States of Transactional Analysis. *Honors Theses*. Paper 182.
- Levin, P. (2015). Ego States and Emotional Development in Adolescence. *Transactional Analysis Journal*, Vol. 45, No. 3, 228 – 237.
- Loffredo, D.A., Harrington, R., Munoz, M.K. & Knowles, L.R. (2004). The Ego State Questionnaire-Revised. *Transactional Analysis Journal*, 34 (1), 90 – 95.
- Mlacic, B. & Milas, G. (2007). Adolescent personality and self-esteem – an analysis of self-reports and parental-ratings. *Društvena istraživanja*. Zagreb, No. 1 – 2 (87 – 88), 213 – 236.
- Orth, U., Robins, R.W. & Roberts, B.W. (2008). Low Self-Esteem Prospectively Predicts Depression in Adolescence and Young Adulthood. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 95, No. 3, 695 – 708.
- Rosenberg, M., Schooler, C., Schoenbach, C. & Rosenberg, F. (1995). Global Self-Esteem and Specific Self-Esteem: Different Concepts, Different Outcomes. *American Sociological Review*, Vol. 60, No. 1, pp. 141 – 156.
- Şahin, E. & Barut, Y. & Ersanli, E. (2013). Parental Education Level Positively Affects Self-Esteem of Turkish Adolescents. *Journal of Education and Practice*, Vol. 4, No. 20, 87 – 97.
- Trzesniewski, K. H., Donnellan, M. B. & Robins, R. W. (2003). Stability of self-esteem across the life span. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84(1), 205 – 220. doi:10.1037/0022-3514.84.1.205
- Trzesniewski, K. H., Donnellan, M. B., Moffitt, T. E., Robins, R. W., Poulton, R. & Caspi, A. (2006). Low self-esteem during adolescence predicts poor health, criminal behavior, and limited economic prospects during adulthood. *Developmental Psychology*, No. 42, 381 – 390.
- Troncone, A., Drammis, M.L. & Labella, A. (2014). Personality Traits, Self-Esteem and Academic Achievement in Secondary School Students in Campania, Italy. *Universal Journal of Educational Research*, 2(7), 512 – 520, DOI: 10.13189/ujer.2014.020703

Williams, K.B. & Williams, J.E. (1980). The Assessment of Transactional Analysis Ego States Via the Adjective Checklist. *Journal of Personality Assessment*, Vol. 44, No. 2, 120 – 129.

SELF-ESTEEM OF PRE-SECONDARY SCHOOL STUDENTS (GRADE 7): EGO STATES AND PARENTAL EDUCATION INFLUENCES

Abstract. The article presents results of a research of the influence of ego states and parental education on the self-esteem of seventh grade students. The sample includes 339 students from 13 to 15 years. The obtained results represent the dominance of the Natural Child ego-state and Nurturing Parent ego state, manifested by characteristics such as attachment, amiability, adaptability and spontaneity. The self-esteem of the students that took part in the survey is rather average, as higher education degree of the parents defines higher self-esteem in adolescents. The results show significant effect of the Adult ego-state, Natural Child and Nurturing Parent ego- states, along with the education of the father on adolescent self-esteem. The personal characteristics of spontaneity, organization, logical thinking, persistence, conscientious and productivity, along with the education level of the father, slightly but significantly increased the self-esteem of the students. The obtained results are applicable in individual and group work with students to develop their personal qualities and self-confidence, as prerequisites for improving their academic achievement, social relationships and mental well-being.

Keywords: self-esteem; adolescence; personality; transactional analysis

✉ **Dr. Sezgin Bekir**

Researcher ID: AAJ-7078-2020

Institute for Population and Human Studies

Bulgarian Academy of Sciences

Acad. Georgi Bonchev St.

Bl. 6, Fl. 5/6

1113 Sofia, Bulgaria

E-mail: sezgin1974@abv.bg

✉ **Dr. Ergyul Tair, Assoc. Prof.**

ORCID iD: 0000-0003-2546-463X

Institute for Population and Human Studies

Bulgarian Academy of Sciences

Acad. Georgi Bonchev St.

Bl. 6, Fl. 5/6

1113 Sofia, Bulgaria

E-mail: ergyul_tair@yahoo.com